

EL CARMEL
DESAPAREGUT

JOSEP BARRILLON / AMDG

Ricard Paradís Martín

EL CARMEL DESAPAREGUT

Ajuntament
de Barcelona

EL CARMEL DESAPAREGUT

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer 2021

Primera reimpressió: juny del 2021

© dels textos: Ricard Paradís Martín

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Col·laboració:

Ajuntament de Barcelona

Amb el suport:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel i Saumell

Fotografia de la coberta:

Brangulí (Fotògrafs) / ANC

Fotografia del pròleg:

Josep Maria Sagarra i Plana / ANC

Acrònims:

AFB (Arxiu Fotogràfic de Barcelona)
AFCEC (Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista
de Catalunya)
AMDG (Arxiu Municipal Districte de Gràcia)
ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)
BC (Biblioteca de Catalunya)
ICGC (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya)

ISBN 978-84-18243-34-9

DL B-3734-2021

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb
l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per
la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment
d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de
Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

El Carmel en lluita!

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

El Carmel, d'un barri impossible a un barri possible

Pàg. 12

L'URBANISME

El Carmel impossible

Pàg. 94

ELS SERVEIS

Les lluites pels serveis

Pàg. 132

LES ASSOCIACIONS

Una eina de cohesió social

Pàg. 184

ÍNDEX TEMÀTIC

Pròleg

EL CARMEL EN LLUITA!

Custodia Moreno Rivero, activista veïnal

El Carmel va passar de ser el «Carmel ignorat» al Carmel en lluita permanent amb l'assoliment de les demandes veïnals. No ha estat una tasca fàcil, però la solidaritat i la il·lusió de les veïnes i dels veïns del barri han simplificat la feina.

El Carmel, que fins a mitjan segle xx va ser un lloc de pagesos i estiuejants, es va convertir en un lloc d'acolliment de persones que venien d'altres contrades de l'Estat, i posteriorment d'altres llocs del món, durant la segona meitat del segle xx.

El barri del Carmel és un espai que no tenia cap referent institucional. Va passar de ser un territori de dife-

rents pobles del pla de Barcelona a ser un simple territori que va absorbir la gran Barcelona.

Els seus veïns van mantenir un sentiment de pertinença al barri, més que res per l'esperit de solidaritat veïnal de no disposar de res. Era un espai ignorat per les institucions de les diferents èpoques per les quals el país ha passat, però també per molts ciutadans de Barcelona.

En aquests moments, el Carmel és un referent per a la ciutat, no solament per les seves fabuloses vistes o per la proximitat del Park Güell, pol d'atracció de barcelonins i barcelonines i de turistes que ens visiten, sinó també pels seus establiments de restauració o per les seves infraestructures, com ara el metro en una zona d'orografia complexa, o els seus parcs, que encara man-

tenen un aire rural i de salubritat i que s'enfilen pels turons del Carmel i de la Rovira enmig de la gran Barcelona.

Amb aquestes lletres vull expressar el meu agraïment i suport a totes aquestes veïnes i veïns del Carmel que han estat demanant, protestant, reivindicant... aquelles coses que necessita un barri per poder ser un lloc on es pugui viure amb dignitat, respecte, pluralitat, diversitat...

No podem entendre el futur sense entendre el present, però sobretot el passat, que aquest llibre gràfic vol reflectir. Ens veurem una mica joves en aquestes pàgines, però sobretot veurem d'on venim per saber cap on hem anat i cap on anirem.

JOSEP MARIA SAGARRA I PLANÀ / ANC

Introducció

EL CARMEL, D'UN BARRI IMPOSSIBLE A UN BARRI POSSIBLE

Ricard Paradís Martín, historiador

Al Carmel, per la seva orografia i posició estratègica en el pla de Barcelona, no hi va poder viure gaire població durant segles, però a partir de la segona meitat del segle XX va passar a ser un dels barris amb més densitat poblacional. El barri, abans de la fundació de Barcelona, era un lloc habitat, tant amb assentaments de tribus prehistòriques com amb el de població ibera laietana al capdamunt del turó de la Rovira, i era el principal assentament del pla de Barcelona.

En època antiga i romana era un lloc d'explotació agrària (vinya, cereals, cultius de fruita seca) i minera

(pedra i ferro), que pervisqué així durant l'època medieval. Era domini de senyors feudals com els Orta i també del monestir de Sant Cugat, ja que hi passava la via que comunicava Barcelona amb aquesta població. En aquest període baixmedieval i en època moderna, al Carmel es van construir diverses masies (can Mora, can Grau, can Mans, can Fargas, can Carabassa, can Xiroto, can Toda, can Baró) que explotaven aquest territori i l'ermita de la Mare de Déu de la Font-rúbia o del Coll.

El territori del Carmel es regia pel règim de masoveria i sota jurisdicció municipal dels pobles del pla, com Sant Joan d'Horta, Sant Andreu de Palomar, Gràcia i Sant Martí de Provençals. A finals del segle XIX i a principis

BRANGULÍ (FOTOGRAFS) / ANC

COMPETICIONS DE PATINETS

A la pàgina anterior, competició de patinets per a nens el 1931 a la carretera del Carmel, a l'altura del barri dels Periodistes, on residia la família dels fotoperiodistes Brangulí, autor de la fotografia. Aquest tipus de competicions s'organitzaven per l'Aplec de la Joventut, durant les Festes del Carme.

FESTES REIVINDICATIVES

Festa reivindicativa infantil organitzada per l'Associació de Veïns del Carmel per reclamar la construcció d'un parc al carrer del Llobregós a la dècada del 1970. Normalment aquest tipus de reivindicacions de barri es feien festives per convidar-hi els veïns i que fossin més amenes.

ALEJANDRO BOSQUE / Fons CUSTODIA MORENO RIVERO

del segle xx, els diferents propietaris del Carmel van començar a vendre parts de les seves propietats per a la construcció de residències d'estiueig de la burgesia barcelonina, moltes d'elles d'estil modernista o noucentista. Aquests estiuejants es van unificar en El Fomento i l'Agrupación de Propietarios del Monte Carmelo, i van impulsar alguns serveis (arranjament de camins, demanda de l'arribada de transport públic) al voltant de l'ermita de la Mare de Déu del Carmel.

El canvi del Carmel es va produir a partir de la segona meitat del segle xx amb l'arribada d'immigració a la ciutat de Barcelona. Arran de l'escassetat d'habitatge a la ciutat per afrontar aquesta demanda poblacional, es van començar a bastir habitatges d'autoconstrucció per iniciativa privada dels mateixos veïns, que derivaren moltes vegades en l'assentament de barraques en diferents nuclis del barri per manca de recursos econòmics. La multiplicació de la població va portar una manca total de serveis: carrers sense pavimentar, clavegueres al descobert i manca

d'institucions educatives, de serveis sanitaris, de mitjans de transport públics i d'equipaments socials i culturals per part de les administracions de la dictadura de Franco. Això va fer que la població del Carmel es mobilitzés davant les institucions de la dictadura per demanar aquests serveis. La lluita per aquestes demandes fou dura i es va portar a terme amb la solidaritat dels habitants del barri al voltant de l'Associació de Veïns del Carmel.

Amb l'arribada de la democràcia, les institucions començaren a reaccionar a partir d'aquestes demandes del veïnat, sempre en lluita permanent. A finals dels anys setanta es va començar a soterrar el clavegueram i es pavimentaren carrers, i a les dècades dels vuitanta i dels noranta van començar aparèixer els serveis públics al Carmel: institucions educatives públiques (Escola Tramuntana, Escola Coves d'en Cimany, Escola Carmel), sanitàries (CAP del carrer de la Murtra), socials (Centre Cívic, Esplai de la Gent Gran) i culturals (Biblioteca Juan Marsé), i s'erradicà el barraquisme amb la construcció d'habitatges socials.

AUTOR DESCONEGUT / FONS ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DEL CARMEL

L'URBANISME

El Carmel impossible

La complexa orografia del Carmel ha dificultat la seva estructura urbana, ja que els pendents molt pronunciats, juntament amb un territori de pissarres, afavorien les esllavissades de terra. A més, a tot això s'hi ajuntà la mala planificació urbanística, sobretot en l'època de la dictadura.

El Carmel va ser un barri que va experimentar una ràpida construcció d'habitatges sense control i sense cap infraestructura pública planificada: carrers sense asfaltar, clavegueram al descobert, falta de parcs públics, falta de gestió forestal i barraquisme. Tota aquesta manca de planificació urbanística dels ajuntaments de la dictadura la van haver de solucionar les administracions municipals en l'època de la democràcia. Aleshores es va soterrar el clavegueram del barri, s'asfaltaren i pavimentaren els carrers i es crearen parcs on hi havia hagut muntanya i pedreres sense massa forestal, cosa que convertí la Muntanya Pelada en un indret arbrat. Una de les fites més importants d'aquests canvis al barri fou l'erradicació del barraquisme amb la construcció d'habitatge social, com els Pisos Verds.

A. T. V. (ED.) / Fons RICARD PARADIS MARTÍN

ERMITA DEL CARMEL

L'actual santuari de Mont Carmel es va construir el 1864, primer com a ermita, habitada per l'ermità Miquel Viladoms. El santuari, sota l'advocació de la Mare de Déu del Carme o del Mont Carmel, es va cedir a l'orde dels carmelites i donà nom a la contrada i posteriorment al barri. Miquel Viladoms es va establir a Sant Joan d'Horta i va fer construir l'ermita al camí d'Horta a Gràcia, i una casa adjacent que van utilitzar els diferents ermitans que hi van habitar. Posteriorment s'hi va establir Jaume Moré i Vidal, que va ampliar l'ermita el 1922. Jaume Moré va seguir vinculat a l'ermita entre els anys 1924 i 1936. La imatge de l'esquerra és de la dècada del 1910 i la d'aquesta pàgina, del 1896.

FREDERIC BORDAS I ALTARRIBA / AFCEC

